

спілкування, і навчання починається із намагання встановити комунікативний контакт як з групою, так і з окремими студентами. Саме у діалозі найповніше проявляються творчі здібності студентів, адже у діалозі проявляється критичність мислення особистості [3, с.121].

Висновки та перспективи... Отже, діалогічне мовлення відіграє провідну роль в процесі вивчення іноземної мови. Воно сприяє появі вербального стимулу, що активізує процес навчання і засвоєння студентами лексичного та граматичного матеріалу. На заняттях з іноземної мови найбільшу увагу викладачам слід приділяти саме діалогічному мовленню для навчання та розвитку мовленнєвих навиків студентів. Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що робота над розвитком іншомовного діалогічного мовлення проводиться за системою, яка включає: послідовність опрацювання матеріалу, опору на схеми і мовні зразки моделювання діалогів згідно з тематикою використання реальних ситуацій мовлення, розвиток творчої активності студентів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М. : изд-во Смысл; Эксмо, 2005. – 1136 с.
2. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : изд-во Московского университета, 1986. – 52 с.
3. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Смысл, 1997. – 351 с.
4. Мирошніченко А. Л. Навчання усного мовлення / А. Л. Мирошніченко // Українська мова та література. – 2004. – № 31. – С. 9–13.
5. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е. И. Пассов. – Липецк : Изд-во Липецкого гос. ун-та, 1999. – 159 с.
6. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи / В. Л. Скалкин. – К. : Радянська школа, 1989. – 158 с.
7. Сура Н. А. Навчання студентів університету професійно орієнтованому на спілкування іноземною мовою / Н. А. Сура. – Луганськ : вид-во Східноукраїнського НУ ім. В. Даля, 2008. – 126 с.
8. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь : более 2000 единиц / А. Н. Щукин. – М. : Астрель; АСТ : Хранитель, 2007. – 746 с.

References:

1. Vy'gotskij L. S. *Psihologiya razvitiya cheloveka*, Moscow, E'ksmo, 2005, 1136 p.
2. Kitajgorodskaya G. A. *Metodologicheskie osnovy' intensivnogo obucheniya inostranny'm yazy'kam*, Moscow, Moskovskij universitet, 1986, 52 p.
3. Leont'ev A. A. *Psihologiya obshheniya*, Moscow, Smy'sl, 1997, 351 p.
4. Myroshnichenko A. L. *Navchannia usnogo movlennia*, *Ukrainska mova ta literature*, 2004, Vol. 31, pp. 9–13.
5. Passov E. I. *Kommunikativnoe inoyazy'chnoe obrazovanie. Konceptiya razvitiya individual'nosti v dialoge kul'tur*, Lipeck, Izd-vo Lipeckogo gos. un-ta, 1999, 159 p.
6. Skalkin V. L. *Obuchenie dialogicheskoy rechi*, Kyiv, Radianska shkola, 1989, 158 p.
7. Sura N. A. *Navchannia studentiv universytetu profesiino orientovanomu spilkuvannia inozemnoiu movoiu*, Luhansk, vyd-vo Shidnoukrainskoho NU im. V. Dalia, 2008, 126 p.
8. Shhukin A. N. *Lingvodidakticheskij e'nciklopedicheskij slovar' : bolee 2000 edinic*, Moscow, Astrel', AST, Xranitel', 2007, 746 p.

Summary

Halyna Lysak

The Essence of Teaching Dialogic Speech to the Students of Philological Departments

The essence of concept «dialogic speech» has been analyzed in the article. Communicative, psychological and language peculiarities of dialogic speech have been determined. Different approaches to the teaching dialogic speech to the students of philological departments have been analyzed. Two main approaches to the teaching dialogic speech have been revealed: the first approach is «downward» – when the students listen to the examples and then compose their own dialogues; the second one is «upward» – students learn some elements of the dialogues and then compose their own dialogues. It has been concluded that teaching dialogic speech is conducted according to the system which includes consistency of studied material, dialogue modeling according to the theme usage of communication situations and the development of students' creative activity.

Key words: *dialogue, dialogic speech, dialogic skills, dialogic unity, approaches to the teaching dialogue speech.*

Дата надходження статті: «30» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «23» квітня 2015 р.

**Проблема формування умінь самоконтролю студентів
в теорії та практиці вищої професійної освіти**

У статті обґрунтовано важливість застосування самоконтролю в процесі навчальної діяльності студентів. Охарактеризовано сутність і зміст самоконтролю у навчанні, проаналізовано та узагальнено стан проблеми формування умінь самоконтролю студентів в теорії та практиці вищої професійної освіти. Обґрунтовано необхідність застосування самоконтролю студентів в процесі навчання. Описано етапи формування знань і умінь студента. Визначено місце самоконтролю в процесі навчання. Доведено, що розвиток у студентів умінь самостійно контролювати і оцінювати хід і результати свого навчання дозволяє їм управляти процесом оволодіння знаннями, уміннями, навичками, що дає можливість студенту поступово взяти на себе частину освітніх і управлінських функцій викладача. Розглянуто основні етапи дослідження умінь самоконтролю в історичному плані.

Ключові слова: самоконтроль, навчальна діяльність, уміння, формування умінь самоконтролю, професійна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У Законі України «Про освіту» йдеться про те, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами [1]. На сучасному етапі розвитку освіти особлива увага приділяється формуванню особистості як найвищої соціальної цінності. Для реалізації поставлених завдань сучасної освіти студенти вищих навчальних закладів повинні вміти самостійно знаходити, переосмислювати, опрацьовувати інформацію, а також контролювати, коригувати й оцінювати власну навчальну діяльність, здійснювати самоконтроль.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема формування умінь привертала увагу багатьох дослідників – психологів та дидактів: Б.Г.Ананьєва, В.П.Беспалька, Л.І.Божович, Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, К.К.Платонова, Л.С.Рубінштейна, А.В.Усової, Н.М.Яковлевої та ін.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що основою формування професійних умінь є діяльність. Так, О.М.Леонтьєв зазначав, що людська діяльність не існує інакше, як у формі дій або ланцюга дій. О.М.Леонтьєв характеризує вміння як процес, окрему діяльність, що входить до складу спеціальної (професійної) діяльності людини, а також психічну властивість особистості, внутрішню можливість найбільш успішного виконання діяльності. Б.М.Теплов трактує уміння як дію, основу якого складає практичне застосування отриманих знань, що приводить до успіху в даному виді діяльності. К.К.Платонов визначає «уміння» як надбану людиною здатність цілеспрямовано і творчо користуватись своїми знаннями в процесі практичної діяльності. С.Д.Максименко визначає уміння як оволодіння способами (прийомами) використовувати засвоєні знання на практиці.

У теорії та практиці вищої освіти накопичений значний досвід щодо теоретичних та науково-методичних основ формування умінь самоконтролю. Однак нині недостатньо розроблена проблема формування умінь самоконтролю студентів.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз проблеми формування умінь самоконтролю студентів в теорії та практиці вищої професійної освіти.

Виклад основного матеріалу... Самоконтроль є основою для успішного здійснення професійної діяльності студентів: формування навичок самоконтролю дає змогу розвивати у студентів здатність не тільки проектувати і використовувати моделі для опису і прогнозування різних явищ, а й здійснювати їх якісний і кількісний аналіз, адекватно представляти результати своєї розумової діяльності відповідно до вимог Державного стандарту [4].

У процесі опанування дедалі складнішими вміннями, той, хто навчається, проходить декілька етапів. Оскільки формування вмінь представляє собою низку розумових дій, охарактеризуємо ці етапи відповідно до теорії поетапного формування розумових дій, яка знайшла відображення в дослідженнях П.Я.Гальперіна, Н.Ф.Тализіної та ін. На думку дослідників, формування розумових

дій відбувається за такими етапами: попереднє знайомство з дією, з умовами її виконання; дія в матеріальному (чи матеріалізованому за допомогою моделей) вигляді з розгортанням усіх операцій, які в нього входять; зовнішньомовна дія; внутрішньомовна дія; перехід її в глибоко згорнуті процеси мислення.

Відповідно до теорії поетапного формування розумових дій, процес формування знань студентів щодо сутності самоконтролю може бути представлений наступними етапами: 1 етап – створення мотивації; 2 етап – з'ясування орієнтувальної основи дій у системі (моделі об'єкта, навчального алгоритму «операції» за розпізнаванням або відтворенням об'єкта); 3 етап – формування дії у матеріалізованому вигляді (дія з матеріалізованими і матеріальними об'єктами; дія з матеріалізованими позначеннями); 4 етап – формування дії в «гучній мові», що передбачає повне і правильне виконання дії своїми словами та виконання дії як «своїми словами», так і за встановленою формулою; 5 етап – формування дії у зовнішній мові про себе; 6 етап – формування дії у внутрішній мові.

В основі позиції Л.Д.Столяренко щодо етапів процесу формування вмінь від простих до складних відображені дії, якими поетапно має оволодіти той, хто навчається, дещо з іншого погляду. Автор зазначає, що процес опанування вміннями та навичками від простих до складних відбувається поетапно: перший етап – надбання знань про дії (свідоме сприйняття і переробка інформації про цілі, характер, прийоми його виконання); другий – ознайомлення з діями (усвідомлення дій); третій – формування простого уміння (оволодіння свідомим виконанням складної дії); четвертий – формування простих навичок (автоматизація простих дій, які є компонентами складних); п'ятий – формування складної навички (автоматизація складних дій); шостий – формування складного уміння (свідоме застосування складної дії в різних умовах) [7, с.50].

Найбільш повно процес становлення умінь описаний К.К.Платоновим. Він виділяв п'ять етапів: І – початкове уміння; ІІ – недостатньо вміла діяльність; ІІІ – окремі загальні уміння; ІV – високорозвинене уміння; V – майстерність. Розглянемо їх докладніше.

Перший етап — початкове уміння, яке характеризується усвідомленням мети дії і пошуком способів її виконання на основі раніше набутих знань і навичок. Другий етап — недостатньо вміла діяльність, коли наявні знання про способи виконання діяльності поєднуються з використанням раніше отриманих, неспецифічних для даної діяльності навичок. Третій етап — окремі загальні уміння; високо розвинуті, але вузькі вміння, можуть бути використані в різних видах діяльності. Четвертий етап — високорозвинуті уміння; характеризуються творчим використанням знань і навичок щодо даної діяльності, усвідомленням мети, мотивів вибору і способів її досягнення. П'ятий етап — майстерність; характеризується творчим використанням різних умінь. На початковому етапі студенти вперше отримують знання про нові для них способи навчальної діяльності: а) про її мету; б) про зміст способів навчальної роботи, про порядок її виконання, узагальнені знання про способи діяльності часто фіксуються у вигляді пам'яток, логічних схем із переліком виконуваних дій. На проміжному етапі знайомий прийом навчальної роботи знаходить застосування в нових умовах: коли засвоюється якісно новий історичний матеріал чи джерело знань, коли перед студентами ставляться принципово нові завдання. На завершальному етапі засвоюють усі дії, що складають спосіб діяльності, внаслідок їх багаторазового повторення і свідомого застосування в ході роботи над історичним матеріалом більш складного характеру. Перенесення засвоєних дій на нові об'єкти виконується з кожним разом все більш самостійно, творчо. Таким чином, знання способу діяльності, закріплене його систематичним застосуванням, стає міцним умінням студента [6].

На нашу думку, запропоновані й обґрунтовані у психологічних дослідженнях етапи формування знань і вмінь необхідно враховувати при розробленні методики формування вмінь самоконтролю студентів.

Для розуміння ролі самоконтролю в процесі навчання важливо представити його місце в системі взаємодії викладача і студентів. Ю.К.Бабанський вказує на необхідність одночасного здійснення контролю і самоконтролю тих, хто навчається, що дозволяє забезпечити функціонування зворотного зв'язку в процесі навчання. На його думку, самоконтроль є важливим навчальним умінням, специфіка якого полягає в тому, щоб самостійно знаходити помилки, неточності, помічати способи усунення знайдених пропусків. Розвиток мотивації студента до саморозвитку і самостійного контролювання своєї діяльності, вчинків є одним з основних завдань сучасної вищої школи. Згідно концепції професійного управління, самоконтроль є необхідним елементом навчальної діяльності, що сприяє самоуправлінню власним розвитком. Учений розглядає самоконтроль як важливий елемент навчальної діяльності, який сприяє підвищенню ефективності навчання за всіма предметами [2].

Як зазначав Л.М.Фрідман, на контрольному етапі ті, хто навчається, узагальнюють вивчений навчальний матеріал теми, тим самим включаючи його у загальну систему своїх знань та умінь; аналізують виконану навчальну роботу; встановлюють, чи вирішили вони і як прийняту основну

навчально-пізнавальну задачу, що ними незроблена або зроблена не так, як треба було; що засвоєно і що не засвоєно і чому; що вони опанували, а що не опанували і чому. На основі цього аналізу вони оцінюють свою діяльність в цілому і окремі дії, свої успіхи і невдачі, а також здійснюють потрібне коригування виконаної роботи, заповнюють виявлені прогалини. Контроль, оцінка та облік навчальної роботи учнів відбуваються як в процесі всього навчання, починаючи з самого його початку і до кінця, так і у формі зазначеного контрольно-оцінного етапу [11].

Дійсно, між викладанням і учінням, контролем викладача і самоконтролем тих, хто навчається, існує зв'язок: вони утворюють систему. Викладацький контроль засвоєння студентами наукових понять неможливий без діяльності тих, хто навчається. Самоконтроль і контроль доповнюють один одного. Реалізація викладацького контролю, досвід, отриманий студентами в ході контролю, дозволяє їм удосконалювати діяльність, пов'язану з самоконтролем. Відповідно, викладач має добирати форми, методи, прийоми формування вмінь самоконтролю у студентів економічних спеціальностей на кожному етапі формування розумових дій з метою прискорення переходу студента до орієнтувальної основи дії, яка свідчить про інтеріоризованість потреби у контролі, його здатність здійснювати контроль власних досягнень самостійно, тобто про сформованість умінь самоконтролю.

Отже, однією з проблем формування самоконтролю у тих, хто навчається, з точки зору теорії управління є необхідність організації процесу навчання таким чином, щоб перевести того, хто навчається, з позиції об'єкта в позицію суб'єкта управління собою та своєю навчальною діяльністю (самоуправління). У такій ситуації він стає носієм всіх основних функцій управління, включаючи функції організації і контролю, які для самого суб'єкта учіння набувають форм самоорганізації і самоконтролю, адже вміння контролювати результати своєї діяльності – є одним із проявів самостійності, яка необхідна тому, хто навчається, для поглиблення знань, розвитку пізнавальних здібностей. На нашу думку, необхідно враховувати певну динаміку в межах зв'язку контролю й самоконтролю. Зокрема те, що опановуючи ті чи інші вміння самоконтролю, студенти набувають здатності брати на себе дедалі більшу частину освітніх і управлінських функцій, які попервах належать лише викладачеві. У результаті цього навчальна діяльність наповнюється додатковим, особистісним сенсом, підвищується соціальна значущість активності студента. Формування у студентів умінь самостійно контролювати і оцінювати хід і результати свого навчання і, на цій основі управляти процесом оволодіння знаннями, вміннями і навичками – є одним з важливих чинників активізації пізнавальної діяльності студентів у вищих навчальних закладах.

Отже, розвинуті вміння самоконтролю у студента дозволяють останньому поступово взяти частину освітніх і управлінських функцій викладача на себе. У результаті навчальна діяльність наповнюється особистісним змістом, підвищується соціальна значущість активності студента. Це дозволяє зробити висновок, що одним із важливих завдань навчання студентів є розвиток у них умінь самостійно контролювати і оцінювати хід і результати свого навчання, і на цій основі управляти процесом оволодіння знаннями, вміннями, навичками.

Проблема формування самоконтролю в тих, хто навчається, його змісту, методів, прийомів, форм, психологічних чинників, які сприяють розвитку самоконтролю, привертала увагу багатьох учених, які присвятили пошукам її розв'язання свої психологічні та педагогічні дослідження. Розглянемо основні етапи дослідження умінь самоконтролю в історичному плані.

Як зазначила Л.Н.Деркач, предметом спеціального дослідження самоконтроль стає у 20-ті рр. ХХ ст., коли почався розвиток багатьох теорій, зокрема – біхевіоризму, які певним чином розкривали психологічну природу самоконтролю (Д.Давідсон, Л.Філіпс). Цей підхід знайшов подальший розвиток у роботах необіхевіористів (Б.Скіннер, Є.Толмен, К.Галл), у яких було викладено розуміння фізіологічного механізму самоконтролю, що залежить від внутрішнього плану поведінки особистості. На їх думку, психологічна сутність самоконтролю великою мірою залежить від контролюючої ролі зовнішніх стимулів.

У вітчизняній психологічній науці у 20-ті рр. ХХ ст. Л.С.Виготський розробляє свою теорію психологічного розвитку, в якій викладає уявлення про взаємозв'язок навчання та психологічного розвитку використовуючи поняття «зона активного розвитку» та «зона найближчого розвитку» особистості, які залишаються актуальними і на сьогодні для розроблення теоретичних засад формування умінь самоконтролю у навчанні.

Вагомий внесок у дослідження взаємозв'язку між ефективністю засвоєння знань і самоконтролем, визначення стадій формування навичок самоконтролю, протягом яких зростає самостійність учня, здійснив у середині 20-х рр. ХХ ст. відомий педагог і психолог П.П.Блонський. На його думку, процес переходу зовнішніх контрольно-оцінних процесів, які здійснює педагог, у внутрішні навички самоконтролю учня має чотири стадії, на яких зовнішній контроль навчальної діяльності поступово переходить у внутрішній (самоконтроль учіння), тобто в учня формуються навички самоконтролю.

П.П.Блонський показав залежність розвитку самоконтролю від змін, що відбуваються у співвідношенні між такими психічними процесами, як пам'ять і мислення. Він підкреслював велику роль мислення в розвитку і вдосконаленні самоконтролю і в процесі засвоєння. Висновок він формулює так: «Засвоєння без перевірки – проста робота пам'яті, що відбувається беззвітно; засвоєння, контрольоване самоперевіркою, – пам'ять, що працює під контролем мислення» [3, с.62–65].

Спираючись на положення досліджень Л.С.Виготського про ідеї актуального розвитку і зону найближчого розвитку та О.М.Леонтьєва щодо породження пізнавальних процесів шляхом переходу від практичної діяльності до внутрішньої психічної (інтеріоризація), можемо стверджувати, що стадії переходу зовнішніх контрольних оцінних процесів, які здійснює педагог, у внутрішні навички самоконтролю учня, розроблені П.П.Блонським, цілком узгоджуються з поглядами психологів того часу.

Здійснений аналіз свідчить про те, що протягом першої половини ХХ ст. самоконтроль у навчанні розглядався передусім як засіб активізації пізнавальної діяльності, були розроблені психологічні засади учіння як складової діяльності навчання, обґрунтовані ідеї про необхідність поетапного здійснення самоконтролю в навчанні.

У другій половині ХХ ст. проблема використання студентами самоконтролю в професійній діяльності активно розроблялася у роботах І.О.Зимньої, І.А.Зязюна, Н.В.Кузьміної, Н.Ф.Тализіної, Т.І.Туркот, М.М.Фіцули та ін.

Так, І.О.Зимня зазначила, що значущість ролі контролю (самоконтролю) і оцінки (самооцінки) в структурі діяльності зумовлюється тим, що вона розкриває внутрішній механізм переходу зовнішнього у внутрішнє, тобто дій контролю і оцінки викладача в дії самоконтролю й самооцінки студента. При цьому психологічна концепція Л.С.Виготського, згідно якої будь-яка психічна функція з'являється на сцені життя двічі, дозволяє інтерпретувати формування власного внутрішнього контролю або, точніше, самоконтролю як поетапний перехід. Цей перехід готується питаннями викладача, фіксацією найбільш важливого, основного. Викладач начебто створює загальну програму такого контролю, який і слугує основою самоконтролю [2].

І.А.Зязюн відмітив, що самоконтроль супроводжує думки або дії особистості. У нього особливі функції: не просто сприймати, бачити, фіксувати те, що відчувається, а давати йому оцінку, вносити в нього корективи. Самоконтроль є результатом здатності контролювати явища зовнішнього світу. Особливим виявом самоконтролю є самонагадування. Ефективність самоконтролю підвищується, коли він доповнюється самозвітом у процесі практичної діяльності й самовихованням. Звітувати собі про свої вчинки – це означає вносити корективи у власну поведінку, стабілізувати її в потрібному напрямку і цим робити свою особистість об'єктом своєї свідомості і своєї волі [5, с.143].

Н.Ф.Тализіна, розглядаючи питання контролю в процесі навчальної діяльності, зазначає, що вчителю необхідно знати умови, за яких контроль виконує свої функції найкращим чином. Не можна не враховувати і те, що контроль може здійснюватися не тільки вчителем, а й учнем. Більш того, на різних етапах навчального процесу учень контролює себе в різній формі: зовнішній контроль поступово замінюється контролем внутрішнім. Іншими словами, на початкових етапах становлення діяльності зворотний зв'язок здійснює викладач, а на завершальних етапах – сам учень. В останньому випадку має місце самоконтроль [8].

Т.І.Туркот підкреслює, що для студента вищої школи великого значення набувають вміння самоконтролю. Самоконтроль, самоаналіз і самооцінка формує критичність мислення, адекватну самооцінку, позитивно впливає на розвиток здібностей рефлексії. Для самоконтролю студенти можуть використовувати тестування, перевірку знань за допомогою комп'ютера, авторецензування, виконання контрольних завдань з подальшим обговоренням результатів з викладачем та інші методи [9, с. 268].

М.М.Фіцула виділив самоконтроль як метод, який полягає в усвідомленому регулюванні учнем своєї діяльності задля забезпечення таких її результатів, які б відповідали поставленим цілям, вимогам, нормам, правилам, зразкам. Мета самоконтролю – запобігання помилкам та їх виправлення. Ефективним засобом формування в учнів навичок самоконтролю є використання колективних (фронтальних) перевірок у поєднанні з контролем з боку вчителя. У процесі навчання слід знайомити учнів з метою виконуваної роботи, вимогами до неї, способами виконання, прийомами самоконтролю і шляхами їх удосконалення. Для самоконтролю нерідко використовують звукозапис. Прослуховуючи запис власного читання тексту, учень може виявити недоліки в техніці читання, інтонуванні, артикуляції окремих звуків. За наявності записів окремих тем підручника з іноземної мови учням неважко виявити й виправити свої мовні огріхи [10].

У зазначений період проблема формування самоконтролю стала предметом докладного вивчення. П.М.Ерднієв, А.К.Маркова, Н.А.Омельченко та ін. підтвердили правильність висновків П.П.Блонського, відмітивши, що якості засвоєння знань тими, хто навчається, помітно сприяє їх

самоконтроль за ходом і результатами навчальної роботи. С.І.Архангельський, Н.В.Кузьміна, Н.Ф.Тализіна та ін., висвітлюючи питання управління процесом набуття і засвоєння знань, також визнають необхідність здійснення зовнішнього зворотного зв'язку (до того, хто навчає) і внутрішнього (до того, хто навчається). Вони довели, що розвинутий самоконтроль не тільки поліпшує результати пізнавальної діяльності, але й сприяє підвищенню її активності, вченими було показано значення самоконтролю як вагової ланки навчального процесу, його сутність, яка полягає у забезпеченні внутрішнього зворотного зв'язку.

Отже, у психолого-педагогічній літературі самоконтроль вивчається, в основному, в двох аспектах: психологічному і педагогічному. У психологічному аспекті самоконтроль є обов'язковою умовою розвитку особистості й призводить до удосконалення цілої низки її характерологічних рис. Самоконтроль як якість особистості розглядається як сукупність потреб, мотивів, способів дій і форм поведінки. Потреби і мотиви є внутрішньою спонукуючою самоконтролю. Зовнішню сторону самоконтролю характеризують способи дій і форми їх здійснення. Виходячи з психологічного розуміння самоконтролю, процес розвитку розглядається як формування потреб і мотивів, засвоєння особистістю способів і засобів реалізації цих потреб, тобто оволодіння уміннями самоконтролю. При умілому застосуванні самоконтролю підвищується результативність будь-якої діяльності, у тому числі діяльності учіння і, відповідно – навчальної діяльності, оскільки він сприяє міцному засвоєнню знань, збагачує суб'єкта діяльності уміннями і навичками самостійного опанування знаннями, сприяє розвитку мисленнєвої активності тих, хто навчається. Студенти, у яких сформована потреба у самоконтролі, домагаються більш високого рівня знань, ніж ті, які зорієнтовані лише на результати контролю з боку викладача.

Висновки... Психолого-педагогічні дослідження з вивчення проблеми сутності самоконтролю дозволили зробити висновок про те, що останнім часом вирішенню цієї проблеми надається дуже велике значення. Одним з важливих завдань вищої школи є розвиток у студентів умінь самостійно керувати навчальною діяльністю, контролювати та оцінювати її результати, що, своєю чергою, дозволить студенту ефективно управляти процесом оволодіння знаннями в процесі навчання, що забезпечить у майбутньому здатність до самоконтролю результатів професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Про освіту : Закон України від 17. 06. 2004 р № 1801 –IV (із змінами та доповн.) // Відом. Верх. Ради України. – 2004. – № 15.
2. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
3. Блонский П. П. Самоконтроль и усвоение // Избранные педагогические и психологические произведения : в 2 т. / П. П. Блонский – М. : Педагогика, 1979. – Т. 2. – С. 62–65.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособие / Ирина Алексеевна Зимняя. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – 480 с.
5. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [моногр.] / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
6. Платонов К. К. Проблемы способностей / Константин Константинович Платонов. – М. : Наука, 1972. – 210 с.
7. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д. : Феникс, 2003. – 672 с.
8. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся / Н. Ф. Талызина. – М. : МГУ, 1983. – 243 с.
9. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011 – 628 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – [2-ге вид., доп.]. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.
11. Фридман Л. М. Педагогический опыт глазами психолога : книга для учителя / Л. М. Фридман. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.

References:

1. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 17. 06. 2004 r № 1801 – IV (iz zminamy ta dopovn.), Vidom. Verkh. Rady Ukrainy, 2004, № 15.
2. Babanskij Yu. K. *Izbranny'e pedagogicheskie trudy*, Moscow, Pedagogika, 1989, 560 p.
3. Blonskij P. P. *Samokontrol' i usvoenie* // *Izbranny'e pedagogicheskie i psixologicheskie proizvedeniya* : v 2 t., Moscow, Pedagogika, 1979., Vol. 2., P. 62–65.
4. Zimnyaya Y. A. *Pedagogicheskaya psixologiya* : ucheb. posobie, Rostov n/D, Fenyks, 1997, 480 s.
5. Ziazun I. A. *Intelektualno tvorchyi rozvytok osobystosti v umovakh nepererвної osvity, Nepererвна profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektivy* : [monohr.] Kyiv, Vipol, 2000, 636 p.
6. Platonov K. K. *Problemy' sposobnostei*, Moscow, Nauka, 1972, 210 p.
7. Stolyarenko L. D. *Osnovy' psixologii*, Rostov n/D, Fenyks, 2003, 672 p.
8. Taly'zina N. F. *Formirovanie poznavatel'noj deyatel'nosti uchashhixsya*, Moscow, MHU, 1983, 243 p.
9. Turkot T. I. *Pedahohika vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk*, Kyiv, Kondor, 2011, 628 p.
10. Fitsula M. M. *Pedahohika vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk*, Kyiv, Akademvydav, 2010, 456 p.

11. Fridman L. M. *Pedagogicheskij opyt glazami psixologa : knyga dlya uchitelya*, Moscow, Prosveshhenie, 1987, 224 p.

Summary

Yuliia Matviienko

The Problem of Forming Skills of Self-Control of Students in the Theory and Practice of Higher Professional Education

The importance of using self-control in the process of learning activity of students has been shown in the article. The nature and content of self-control in learning have been characterized, the state of the problem of forming self-control skills of students in the theory and practice of higher professional education has been analyzed and generalized. The necessity of the use of self-control of students in the learning process has been grounded. The stages of forming knowledge and skills of the student have been described. The place of self-control in the process of learning has been determined. It is proved that development of students' abilities to independently monitor and evaluate the progress and results of their studies, allows them to manage the process of mastering knowledge, skills that enables students to gradually take over part of the educational and administrative functions of the teacher. The main stages of the research of the skills of self-control in historical terms have been examined.

Key words: self-control, learning activity, skills, formation of abilities of self-control, professional activity.

Дата надходження статті: «26» лютого 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «16» березня 2015 р.

УДК 37.014:929–051Погрібний(477)(045)

ВІТАЛІЙ МАЦЬКО,

доктор філологічних наук, професор
(м.Хмельницький)

Педагогічні ідеї Анатолія Погрібного в системі розбудови національної освіти

У запропонованій статті вперше оприєвнено національні педагогічні ідеї А.Г.Погрібного як гуманістичні. У своїй практиці він визнавав цінність людини як особистості, право на свободу, щастя, розвиток і прояв свого хисту, вважав принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою відносин між людьми. Пропагуючи національну ідею, гуманні цінності в українській педагогіці, він керувався основними принципами любові до людей, поваги до людської гідності. А.Погрібний розумів, що входження України до європейських і євроатлантичних структур вимагатиме осмислення власної ідентичності, включення системи національно-державних пріоритетів, які спроектовані на досягнення прекрасної української перспективи. А якраз остання заґрунтована на тисячолітній історико-культурній, освітній традиції.

Ключові слова: педагогічні ідеї, гуманізація, демократизація, аудиторія, ідеї Ващенко, виховний ідеал.

Постановка проблеми у загальному вигляді та аналіз досліджень і публікацій... Історія української педагогіки досі не поповнилася працями вітчизняних дослідників про педагогічну діяльність професора, академіка Академії наук вищої школи України (з 1996), Академії оригінальних ідей (1993), Української вільної академії наук (з 1999 р., США) Анатолія Григоровича Погрібного (1942–2007). Щоправда, в Києві 2011 р. Всеукраїнське товариство «Просвіта» надрукувало колективну працю (спогади) про науковця під назвою «Життя і чин Анатолія Погрібного», в якій колеги, друзі, колишні студенти більше звертають увагу на громадську, просвітницьку працю А.Погрібного. Серед авторів є й педагоги, зокрема професори Г.Онкович (Київ), О.Вишневський (Дрогобич), Г.Токмань (Переяслав-Хмельницький), які звернули увагу більше на чисто гуманістичні ідеї, комунікативні здібності науковця, проте педагогічних ідей ученого в системі національної освіти ніхто з них не торкається, не розкриває.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – через маловідомі факти з біографії А.Погрібного, власні спостереження вийти на простір розвитку освіти в Україні останньої чверті ХХ століття й у такий спосіб відтворити педагогічні ідеї науковця як гуманістичні, спроектовані в сьогодення, трансформовані на прекрасну перспективу, на кращі європейські цінності.

Виклад основного матеріалу... Насамперед треба сказати, що власні спостереження за педагогічною практикою А.Погрібного, як і свідчення його колег у колективному збірникові, зокрема П.Кононенка, В.Дончика, Г.Семенюка, М.Тимошика, О.Мукомели, В.Святовця [4], дають нам привід об'єктивно потлумачити провідні, основоположні педагогічні ідеї А.Погрібного. До слова, серед моїх викладачів Київського університету були відомі педагоги-науковці Дмитро Прилюк, Алла Коваль, Олег Бабишкін, Олександр Мукомела, Георгій Почепцов, Олександр